Folyóiratokban olvastuk

LAPOK ÉS LAPALAPITÓK

Ezen a szomorkás nyárvégen akár meg is rendezhették volna a Fiatal Írók Hónapját. Elemzés, vitairat, hozzaszólás és replika ugyanis oly mennyiségben öntötte el a jobb sorsra érdemes hasábokat, hogy ez a kötetekre menő „irodalom" feltételül elegendő lett volna a jelzett eseménysorozat elvi-esztétikai alapvetésének. Ha pedig az elvi-esztétikai alapvetés megvan, akkor már mi sem akadályozhatja meg az egészen nagyszabású és az egészen átfogó rendezvények létrejöttét...

De tréfán kívül: szavak ritkán hullottak olyan tömegével egy témáról, mint mostanában a *fiatal írókról.* Megvallatták őket személyükről, létező és tervezett műveikről, példaképeikről *(Új Írás,* augusztusi szám), és megvitatták személyüket, valamint létező és tervezett műveiket a hozzászólásra felkért kritikusok is (Új Írás, szeptemberi szám), akiknek soraihoz — mintha csak maguk is a közfigyelemre áhító vers- és novellaszerzők lennének — mellékelték a „vonatkozó" és tónusban gazdag fotográfiákat.

Minden a *kampányok* jólismert — ám iratlan — szabályai szerint történt tehát, s hogy így történt, a maga hivalkodó jeleivel nagyonis jól mutatja: a fiatal írókkal való vehemens foglalkozás aligha egyéb, mint valami váratlanul útjára lendített akció.

Különösen az utóbb említett folyóiratszám (Új Írás szeptember) jelzi — ha burkoltan is — ezt az igazságot. Ifjú, ám tapasztalatokban gazdag kritikusaink ugyanis több helyütt joggal pedzik, hogy a fiatal írókkal való törődés kapcsán nem egészen őszinte és tiszta dolgokról van szó. Könnyűszerrel felfedezhető a nem mindig könnyen olvasható sorok mögött, hogy az új ifjú költők és prózaírók hirtelen fontossá vált ügye egyáltalán nem most vált igazán fontossá — a frissiben megfogalmazott gondok, gondok már *évek óta* —, és hasonlóképp: nem egészen érdeme szerint kapott hangot minden megoldásra váró „feladat". Jól figyelt fel erre az utóbb megszólaltatott kritikusok egyike-másika. Szót kapott például az, hogy némely kinyomtatott betűk után ácsingózó harmincon innenit sokkal inkább az *önmutogatás* tisztesnek aligha mondható vágya piszkálgatja.

S az, aki a fentebb emlegetett író-nyilatkozatokat átböngészte, nem is igen csodálkozhat ezen az inkább sejtetett, mint kimondott megállapításon. „Elvi, esztétikai" *nagyotmondás,* az *önmarcangolásnak* felérő önfeltárás, az összekapart *félműveltség* gáláns szétszórása — mindez a legtisztább formában volt fellelhető a sokat idézett sorokban.

Ha tehát minősítenünk kell az augusztusban kezdett és szeptemberben folytatódott felelgetősdit, csak azt mondhatjuk róla, amit a hozzászólásra felkért kritikusok java is elsőrendűnek tartott: *művekre* van szükség, és nem az elmaradott ösztöndíjak feletti sopánkodásra; jó verseket, novellákat kell írni, s nem azt hajtogatni, hogy miért nem indul még több, újabb hasábtucatokat feltáró irodalmi folyóirat.

Ez utóbbi — sokat emlegetett gond — egyébként tényleg gond! De nem *úgy,* és nem *annyira,* mint azt oly számos nyilatkozó állította, s nem is ettől függ elsősorban az újabb magyar irodalom kivirágzása.

Attól azonban igen, hogy minél több olyan *szerkesztőegyéniség* álljon a meglevő — és reméljük: megalapítandó — literatúrai fórumok élén, mint a *tizenöt* éve halott *Gaál* Gábor.

A *Korunk* legendás szerkesztőjéről, az európai hírű és az ugyancsak Európában gondolkodó irodalomszervezőről egyébként éppen most, szeptemberi számában emlékezik meg a *Kortárs,* s az egybegyűjtött cikkek a redaktorok redaktorának szinte kitapintható képét adják.

Különösen a kelet-európai népek és irodalmak lelkes — ám túl magányosan hadakozó — híve, *E. Fehér* Pál írása idézi fel *Hatvany* Lajos egykori „titkárának" alakját. Ő tudatja velünk a legrészletesebben, hogy Gaál Gábor mely művei jelentek meg mostanában, vagy várják kiadatásukat, s ugyancsak ő „teszi helyére" a folyóirat-példaképeként tisztelt Korunkat is. Joggal és szépen is mondja: a *korszerű magyarság-tudat* kialakítását, megfogalmazását szolgálta ez a *Kolozsvárott* megjelentetett lap, s mindezt úgy, hogy egyben Európáról és Európának is szólt.

Becsky Andor, a Gaál-összeállítás másik szerzője — ugyancsak figyelemreméltó adatokkal egészíti ki a Korunkra vonatkozó adatokat. Noha azt az állítását, hogy 16 évfolyama alatt nem kevesebb, mint 20 ezer ívet közölt a jeles szerkesztő, egy pesti lap nemrég ügyes gloszszában tagadta, azzal a megállapításával mindenképp egyet kell értenünk, hogy Gaál Gábor minden folyóirat-teremtők és fenntartók igaz *példaképe* volt. Különösen azok tudják ezt tényekkel is igazolni, akik átfutották az újraindított Korunk egyik nemrégi számát, amely a hajdani szerkesztő előfizető-toborzó leveleit adja közre. A napról napra való lét, a megjelenés bizonytalansága tűnik elő ezekből a főképp határon túlra postázott írásokból, amelyek egyrésze éppen a *Szlovákiában* élő-dolgozó *Fábry* Zoltánhoz szól, a jeles közírót is a Korunk lelkes terjesztésére kérve.

Különösen a Korunk — és szerkesztőjének példája figyelmeztetheti fiatal, fórum után vágyó tollforgatókat: soha nem a kiügyeskedett közpénzek révén vált valaki irodalomtörténeti alakká; soha nem az összerakosgatott forintok — vagy pengők és lejek — révén kapott valaki literatúrai rangot. Mindig a méltó formába öntött *gondolat* volt a híresséválás első számú biztosítéka; a legjobb tartású lépcsője a megostromlandó Parnasszusnak.

Akácz László

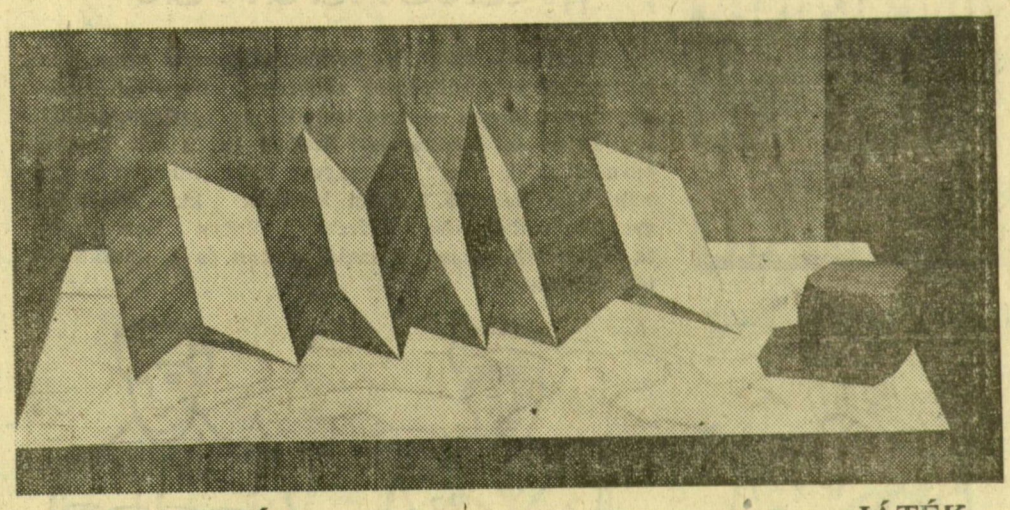

T. NAGY IRÉN **JÁTÉK**

Csáth Géza

TALÁLKOZTAM ANYÁMMAL

Ötven esztendővel ezelőtt, 1919. szeptember 29-én halt meg a XX. századi novellairodalmunk sajátos hangú művelője: Csáth Géza. Orvosi diplomát szerzett, de újságíróként is dolgozott, Ady Endre, Kosztolányi Dezső kollegájaként a radikális szellemű Budapesti Naplónál. Novelláiban uralkodó motívum a soha be nem teljesedő vágy, a bukásra kárhozott szépség. Az ötvenedik évforduló alkalmából közöljük alábbi jellegzetes novelláját.

Anyám meghalt, amikor én születtem. Orvosságbűzzel volt tele a szoba, és sok helyen friss vér gőzölgött. Lábujjhegyen járkáltak és suttogtak.

Még a hajnal messze volt. Nagyon messze volt. És anyácskám hiába várta a hajnalt vágyón, kínban lehelő imával. Mire én az esőt lélegeztem, ő meghalt. Nehezet, nagyot sóhajtott, mert szerette az apámat, és húszéves volt csak.

És én elfeledtem őt. Nem kérdezősködtem róla soha. Nem éreztem, hogy kellett lenni anyámnak, s hogy ő, aki miattam, fiatalon a sírba feküdt le, s ott porlad — én vagyok.

Sok idő elmúlott így.

Azóta találkoztam a lányokkal. Illatos hajukkal végigtörölték sápadt, égő arcomat. Puha, lusta rózsakarjukkal átölelték sovány és csontos derekamat. Elkényszeredett, gúnyos ajkaimat lecsókolták pompás, halálos izgalmú csókokkal. És én még akkor sem gondoltam anyámra, aki egyszer egy orvosságbűzös, véres szobában nehéz, nagy sóhajtással meghalt.

De múlt éjjel a fejembe jött. Honnan? Most már tudom, hogy találkoznom kellett vele.

Egy asszonytól jöttem haza késő éjjel. Kábult, mámoros fáradtsággal aludtam el. Kis idő múlva már láttam őt messziről. Szembejött. Üde volt, fiatal, mintha a gyermekágyból kelt volna ki.

Bújtam előle. De meglátott, és belém mélyesztette sötétkék szemeit.

A vidám melankólia, mely sápadt, finom kis arcából felém áradt, arra késztetett, hogy odasiessek hozzá, és megöleljem és megcsókoljam. Oly szép volt és fiatal. A kezét (ezen csodálkozom) nem engedte megcsókolni.

Régi divatú, nagy szalmakalap és tiszta kartonruha volt rajta. Ezt a ruhát láttam a nagymama szekrényében; kopottan és pecsétesen. A pecsétek a nagymama könnyeitől vannak, melyeket anyám ócska ruhájába kora, szeles, őszi estéken belesír.

Megfogtuk egymás kezeit. Éreztük a kapcsot, mely közöttünk egyszer megszakadt azon a véres, orvosságszagú hajnalon — és lassan előreindultunk.

Május volt körülöttünk. Hárfaszó és fuvolaének csengett messzire a mezők fölött. Gyöngyvirágok daloltak nekünk ifjú illatokat.

Egyszerre megálltunk a zöld mező és kék ég boldogságában. És amint egymásra néztünk, a szemeinkből sűrűn patakzottak le a könnycseppek. Ajkaink eközben mosolyogtak.

Ó, milyen szép, fiatal volt az anyám. Én gyorsan összeszedtem a mező összes gyöngyvirágait, és rászórtam. Elborítottam vele ifjú, lányos emlőit, melyekkel engemet sohasem szoptatott. Ő pedig néma nevetéssel nézett engem, míg csak el nem fogytak a gyöngyvirágok.

Azután folytattuk az utunkat a mezőben a kék erdő felé. Lassan, kézenfogva mentünk. És a levegőbe merengve, boldogan éreztük egymást.

Jaj, egyszerre a kék erdőnél voltunk.

A hegedű, és a hárfaszó már csak messziről, elhalóan csengett. És mind a ketten elszomorodtunk. Egymást átölelve révedeztünk a néma, harmatos mezőn, és néztük az alkonyóra ködeit, melyek a lábunk körül imbolyogtak.

Az erdő szélén válnunk kellett. Búcsúzóul meg akartam ölelni utoljára szép, halott anyácskámat. Rám nézett, mintha megbántottam volna, azután megsimogatta az arcomat, hogy megbocsát.

Azután gyenge, könnyű léptekkel sietett az erdőbe. Az esti szél durván le akarta tépni a kalapját, de ő kecsesen megfogta. Majd megállt, és búcsút intett felém. Sokáig mozdulatlanul nézett vissza, s végre, mint egy fehér árnyék, egyszerre elsietett.

Sokáig álltam ott a kék erdő szélén, és néztem utána csendes, imádó bánattal.

Azóta naponként gondolok rá. És elhagytam miatta a fekete hajú asszonyokat és az édes hangú lányokat, hogy vele álmondjak — anyácskámmal, fiatal, húszéves anyámmal, aki meghalt egy sötét hajnalon. Meghalt nagy, nehéz sóhajtással.

Sass Ervin

A MÁRTÉLYI TISZA-PARTON

anyám mesélt róla —
kislánykorában talán itt nyaralt
ifjú zöldnek látta a vigyázó nyárfát
ránevetett az opál-tükrű part

halak cikáztak akkor is
a szigetre csónakban siklott át a nyár
negyven vagy ötven éve
a vízitündér őrzi már

este ha nem csobban evező
bólyák hátán a csend lovagol
a távolban éjfélt szó a part
s az időn túl te vársz valahol

szemedben árvácskák búslakodnak
barna bársony e szótlan üzenet —
sejtjeimben visszazeng a nyár
a Tisza-parton én járok veled

— Sejtem. Sejtem, hogy mire akar kilyukadni.

— Úgy van, tisztel uram. Nincs olyan polgártársunk, sem pedig elvtársunk, akit valaki, így vagy úgy ne akart volna megfúrni, vagy éppen nem áll az illető momentán fúrás alatt. Ha én például megkérdezném, ön mit felelne?

— Azt feleném: ja, az a fűrészelési história? Annak egyelőre utána vagyunk.

— Na látja. Azért mondom én, hogy nem is olyan véletlen az a sajátságos tévedés. Nem véletlen, hanem általános törvény. Szabály magyar módra. Véletlen tévedés a konkrét személy felismerését illetően, ám nem véletlen, sőt pontos találat a lényeget illetően.

Ezért a világos okfejtésért, illetve az okfejtés hibátlan levezetéséért úgy jutalmazta önmagát a biológia tanára, hogy soronkívül koppantott: isten, isten. Követtem a példát.

— Persze, az effajta esetek, vagyishogy valakit valakivel össze tévesztenek, elég gyakoriak. Még szerencse, hogy általában könnyű lefolyású esetek, nem járnak senkire nézve hátrányos következményekkel, pardon, pardon, mondják egymásnak és kész. Előfordulhat azonban, minthogy egy ismerősömmel valóban elő is fordult, hogy bizony csúnyán megjárja az ember.

— Nocsak — buzdítottam beszédre a biológia közlékeny tanárát s valósággal eléje könyököltem, hogy így is jelezzem: várom a minden bizonnyal tanulságos elbeszélést.

— Nézze csak, ennek az esetnek két főszereplője van. Illetve három, de a harmadik szinte öntudatlanul. Az egyik szereplő, hogy is mondjam önnek, egy elég magas állású egyén, nem akarom nevén nevezni azt a fontos és jelentőségteljes intézményt, ahol ez az illető az eset idején vezetősködött, de jelentőségét megközelítőleg fel tudja mérni, ha közlöm önnel, hogy személyi használatú gépkocsival rendelkezett, állami kocsival, sofőrrel, ami nem kis szó.

— De nem ám, — adtam a lovat alája. Az effajta közbeszólások, tudom magaról, lendületet szoktak adni az elbeszélésnek.

— Tudnia kell azonban azt is, hogy ezt a fontos egyéniséget egy még fontosabb beosztásba helyezték, aminek ő természetesen megörült, ki ne örülne az ilyesminek. Örömét csak az csorbította, hogy egy időre el kellett szakadnia a családjától, ne haragudjon, hogy ennyire részletezem...

— Tessék csak tessék...

— Csakis a jobb megértés kedvéért. Sőt még azt a részletet is közölnöm kell, hogy épp akkoriban apró fiúgyereke is volt ennek a jelentős tényezőnek, a Lacika. Úgy másfél, két év körüli pompás kölyök, kettőnél semmivel sem több. Namármost, itt kapcsolom be elbeszélésembe a másik szereplőt, a gépkocsivezetőt.

— Nyilván a fontos személyiség személyi használatú...

— ... úgy van, sofőrjét. Valahányszor távoli állomáshelyéről a jelentős illető hazatért a családjához, ez a jobb sorsra érdemes sofőr vezette a kocsit.

— Hogy hogy jobb sorsra?...

— Várjuk meg a végét. Azt is tudnia kell, hogy ez a jelentős illető, azon fajta emberek közé tartozott, akit úgy szoktunk jellemezni: okostóni. Azért mondom Okostóninak, mert azt képzelte magáról, hogy nélküle megáll a világ és nem ketyeg tovább, neki mindenhol ott kell lennie, mindenbe bele kell szólnia, mert senki másban nem lehet megbízni, ismeri bizonyára az ilyen okostónikat.

— Találkoztam már eggyel-kettővel.

— Ez azért fontos momentum, mert amikor Okostóni, nevezzük ezután így, hazament, akkor se igen törődött sokat a családi dolgokkal, az asszonyt persze, pontosan beütemezte, közel engedte magához, de mondhatni, még otthon is a hivatalos dolgokkal nyüglődött leginkább. Bújta a jegyzőkönyveket, szerződéseket, láttamozott, véleményezett, a táskája tömve statisztikákkal... vannak ilyen ferde koncepciójú egyének. A sofőr persze, nőtlen ember lévén, míg az igazgató ilyen módon fafejűsködött, mindenféle módon ütötte el a várakozási időt, kinn ődyelgett a konyhában, sétált a városban, levitte a kis srácot a parkba sétálni, sőt még az uszodába is el-eljártak, úszni tanította a Lacikát, — nem részletezem. Most jön ugyanis az, amiért ezt a történetet, ekkora feneket kerítve neki, érdemes elmesélni, de előbb: isten, isten.

Némi szünet állt be az elbeszélésbe, mert megmondva az igazat, poharaik kiürültek s egy kis időbe telt, amíg a folytatáshoz szükséges előkészületek — beállni a sorba, kiváltani az esedékes újabb kétdeciket — megtörténtek.

— Egy alkalommal is Okostóni hazament a családjához. Megérkeznek, beállnak a ház udvarára — mert nem hiába volt ő Okostóni, csinos kis állami villát ügyködött ki magának —, a sofőr, ahogy szokta, ugrott, hogy kinyissa neki a kocsiajtót. A megérkezés zajára kijött az udvarra a feleség a kis sráccal. És, hogy a fogadtatás melegét fokozza, így szólt a kicsihez: „No, Lacika, ki szalad oda apukához? Ki ad puszit az apukának?" Lacikát, mert hiszen ő is alig várta már az érkezőket, nem kellett biztatni. Kiszabadította kis kezét az anyjából, kitárt karokkal futott oda, majd felkapaszkodott, mit gondol hova? A sofőr nyakába és cuppanós puszit adott, na kinek? A sofőrnek. Isten az atyám, ez pontosan így történt.

— A sofőrt puszilta meg.

— Hát! Mert ahhoz volt hozzá szokva, az játszogatott vele, az foglalkozott vele, nem az apja. Gondolható, miket gondolt közben az igazi papa. Meg a maga, természetesen.

— Jó lecke volt a papának, bizonyára tanult belőle. Okult.

— Naná, de mennyire. Mondom, hogy Okostóni, hogyne okult volna. Első dolga volt, hogy amikor visszatért állomáshelyére, ezt a sofőrt áttétette egy öttonnás teherautóra, új sofőrt választott magának, nehogy ilyesmi még egyszer előforduljon. Erre mondtam én, hogy némelykor bizony megjárja az ember, pláne, ha ilyen okostónikkal téveszti őt össze valaki, lettlégyen az akár egy másfél éves kiskölyök. Az ilyen okostónik nem szeretik ám, ha a nekik járó puszít tévedésből mások kapják, de nem ám.

— Erre csak azt tudom mondani — jegyeztem meg elgondolkozva, — csak azt tudom mondani, hogy isten isten.

Helyén való mondás volt. A biológia tanára készségesen az asztalhoz koppantotta poharát és megkezdtük a második kétdecit.